

ГРИШИНА

УДК 334.012

Наталія Володимирівна
natalia.gryshyna@nuos.edu.ua

РОЗВИТОК МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА, ЯК РЕЗЕРВУ
ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

THE DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESSES, AS A RESERVE OF
ECONOMIC GROWTH

викладач, Національний університет кораблебудування імені адмірала

У статті розглянуто дослідження розвитку малого підприємництва, як фактора економічного зростання. Визначено та обґрунтовано форми підприємницьких об'єднань на основі економічної інтеграції малого, середнього і великого бізнесу, що є необхідною умовою економічного зростання країни.

В статье рассмотрены исследования развития малого предпринимательства, как фактора экономического роста. Определены и обоснованы формы предпринимательских объединений на основе экономической интеграции малого, среднего и крупного бизнеса, что является необходимым условием экономического роста страны.

The article deals with the study of small business as a factor of economic growth. The form business associations based on the economic integration of small, medium and large businesses, which is a prerequisite for economic growth, is defined and justified.

Ключові слова: мале підприємництво, стійке економічне зростання

Ключевые слова: малое предпринимательство, устойчивый экономический рост

Keywords: small business, sustainable economic growth

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Мале підприємництво є невід'ємною складовою світового господарства як найбільш масова, гнучка і динамічна форма ділового життя. Сектор малого і середнього підприємництва являється достатньо мобільним і гнучким до змін ринкових умов господарювання, що уможливиле визнавати його підґрунтям формування умов економічного зростання. Розвиток сектора малого бізнесу сприяє усуненню диспропорцій на окремих товарних ринках та їх насиченню, впровадженню у виробництво новітніх досягнень науково-технічного прогресу, збільшенню чисельності робочої сили і запобіганню відтоку працездатного населення, подоланню бідності, тощо [3]. В сучасних моделях ринкової економіки розвинутих країн мале підприємництво є вагомим сектором, внесок якого в обсяги виробництва становить більше 50% ВВП, кількість зайнятих працівників в цій сфері досягає 50%-75% від загальної кількості зайнятих [6]. Проте, реалії економіки України та рівень розвитку малого підприємництва свідчать про невикористані резерви потенціалу малого підприємництва у забезпеченні стійкого економічного зростання. Саме тому питання підвищення використання потенціалу малого підприємництва у забезпеченні економічного зростання є актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

З'ясуванню сутності малого підприємництва, як одному із закономірних чинників соціально-

економічного прогресу країн, світова економічна наука постійно приділяє значну увагу. Фундаментальний внесок в теорію підприємництва внесли А. Сміт, Р. Кантільйон, Й. Тюнен, Ф. Найт, Ж.-Б. Сей, А. Маршалл, М. Вебер, В.Зомбарт, П. Друкер, Б. Карлофф, Б. Санто. Серед вітчизняних науковців і дослідників аспектів розвитку малого підприємництва слід відзначити А. Гальчинського, Ю. Бажала, Г. Білоуса, А. Бутенко, З. Варналія, В. Герасимчука, Я. Жаліла, С. Злупка, А. Даниленка, І. Комарницького, М. Крупки, В. Кузнецова, Є.Лазаревої, І. Лемешевського, В. Онищенко, В. Пили, С. Реверчука, М. Сизоненко, Д. Стеценка, О. Тимченка, С.Черненко, Н. Шлафман та інших вчених. Зокрема, відомий дослідник підприємницької діяльності З.С. Варналій розглядає мале підприємництво як один з найвагоміших структурних елементів розвитку ринкової економіки та як важливий фактор забезпечення її конкурентних переваг. Важливе значення малого бізнесу у формуванні середнього класу, підвищенню зайнятості та вирішенню інших соціальних проблем відзначають в своїх дослідженнях В.І. Герасимчук, О.В. Мірошніченко, В.В. Онікієнко [2]. С.М. Черненко визначає роль малого підприємництва, особливо інноваційного, щодо розв'язання соціально-економічних проблем держави у забезпеченні подальшого економічного зростання. Це в свою чергу, на його думку, вимагає розробки організаційних механізмів щодо стимулювання

співробітництва малого й великого бізнесу, формування державної програми дослідницьких грантів для суб'єктів малого підприємництва [9]. Вчений Я.А.Жаліло відзначає доцільність включення малого підприємництва у реалізацію загальної стратегії економічного зростання країни [5]. Проблему забезпечення економічного зростання в сучасних умовах розглядають такі вчені, як: А.С. Гальчинський, О.В. Дзюблук, І.Б. Івасів, В.Л. Кротюк, В.Д. Лагутін, А.М. Мороз, М.І. Савлук. Регіональну спрямованість малого бізнесу підкреслюють науковці А.І. Бутенко, І.М. Сараєва. Вони відзначають, що саме малий бізнес може стати основним фактором як підвищення конкурентоспроможності регіонів України, так і оптимізації регіональної структури, що є особливо значущим в умовах трансформації національної економіки [1].

МЕТА СТАТТІ полягає в дослідженні ролі малого підприємництва та напрямів його активізації у забезпеченні економічного зростання в складних умовах перебудови національної економіки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Бажаною метою кожної країни є сталий національний розвиток – гарантія високоякісного споживання нинішнього та майбутніх поколінь. Досвід свідчить, що сектор малого та середнього підприємництва має великий потенціал впливу на конкурентоспроможність національної економіки, тобто, цей сектор є своєрідним двигуном економічного розвитку, надає ринковій економіці необхідної гнучкості, спонукає до зростання, вирішує багато економічних, соціальних та інших проблем.

Слід відзначити, що однією з функцій підприємництва є загальноекономічна функція, яка проявляється у тому, що підприємницька діяльність спрямована на виробництво продукції, надання різноманітних послуг для задоволення попиту на них зі сторони населення, інших суб'єктів господарювання, держави. Саме стан і рівень розвитку середнього і малого підприємництва виступають одним з визначних факторів підвищення валового внутрішнього продукту і національного доходу, економічного зростання країни в цілому.

В економічній науці існують різні погляди вчених щодо поняття «економічне зростання», одні з них визначають економічне зростання як довгостроковий аспект динаміки сукупної пропозиції або потенційний обсяг випуску, інші – як збільшення обсягу створюваних корисностей, які відображають підвищення життєвого рівня населення. Ми підтримуємо думку більшості науковців, які розуміють поняття «економічне зростання» як збільшення реального доходу в економіці (валового внутрішнього продукту або національного доходу), а також зростання реального випуску на душу населення. В дослідженнях вчених-економістів відзначається два типа економічного зростання: екстенсивний і інтенсивний. Реалії сьогодення національної економіки вимагають вирішення нагальної проблеми забезпечення інтенсивного типу економічного зростання. При цьому економічного

зростання можна досягти в результаті злагодженого і ефективного функціонування всіх сфер економіки, в тому числі і підприємницького середовища.

Підприємницький ресурс являється одним з факторів економічного зростання, дослідженням яких присвячені наукові праці Р.Солоу, Д.Кендріка, Е.Денісона, Ж.-Б.Сея, Й.Шумпетера. Так саме американський економіст Й. Шумпетер, який започаткував теорію підприємництва, обґрунтував основні принципи підприємницької діяльності, а самого підприємця він визначив як рушійною силою економічного розвитку [10]. Результатом досліджень Й. Шумпетера стало те, що в економічній теорії підприємництво визначено четвертим фактором виробництва і трьохфакторна модель Жан-Батіста Сея перетворилась у чотирихфакторну. Підприємництво визначено підґрунтям взаємодії інших економічних ресурсів (праця, капітал, земля, знання), а реалізація його потенціалу виступає передумовою науково-технічного прогресу і економічного зростання.

Слід відзначити, що у супереч тенденціям до економічного зростання в міжнародній економіці, в Україні відбувається скорочення реального ВВП. Стійке зниження ВВП спостерігається з 2013р, у 2014 р. ВВП України знизився на -6,8 % відносно 2013 р., у 2015 р. – на 7,8%, що свідчить про входження економіки в рецесію. Найвищі темпи падіння валової доданої вартості за підсумками 2014 р. спостерігаються в будівництві (-19,9 %); добувній промисловості (-14,2 %); оптовій та роздрібній торгівлі (-12,8 %); переробній промисловості (-12,0 %); професійній, науковій і технічній діяльності (-11,0 %); постачанні електроенергії та газу (-8,1 %); транспорті, складському господарстві, поштовій і кур'єрській діяльності (-6,6 %); фінансовій та страховій діяльності (-4,5 %); інформаційній і телекомунікаційній діяльності (-3,9 %).

Опорою стабілізації національної економіки та відновлення економічного зростання в Україні мали б стати її регіони і галузі. Але, як свідчить аналіз регіональних господарських комплексів, в більшості регіонів протягом останніх років спостерігається зменшення обсягів промислового виробництва і будівництва, вплив інвестиційного капіталу, погіршення ситуації в розвитку соціальної сфери. Так, за підсумками 2014 р., обсяги ВРП скоротились у 16 регіонах (від 0,5 % в Одеській до 42,0 % у Луганській областях). Істотне зменшення цього показника зафіксовано у м. Києві (на 14,3 %), у Сумській (на 12,1 %), Дніпропетровській (на 7,7%) та Полтавській (на 7,2%) областях [4].

Протягом останніх років спостерігається збільшення економічного розриву порівняно з іншими країнами. Так, обсяги номінального ВВП України на душу населення у 2014р. знизилися на 951 дол. США до рівня 2979 дол. США, що менше рівня Білорусі у 2,8 раза, Румунії – у 3,4 раза, Польщі – у 4,8 раза та країн ЄС – у 12,1 раза. Така ситуація свідчить про хибність моделі економічного розвитку України, глибоку кризу, складність економічного відновлення, одною з причин якої є руйнуванням

господарського комплексу внаслідок зовнішньої агресії.

У світовій економіці Україна виступає експортером сировини і імпортером споживчих товарів і послуг, що не може забезпечити стійких темпів економічного зростання. Скорочення експорту товарів і послуг у 2015 р. становило 15,8 %, імпорту збільшення – 2,9 % порівняно з попереднім роком. Найбільше зниження товарного експорту в 2014р. зареєстровано у металургійному виробництві (при скороченні виробництва на 14,5 % зниження експорту становило 13,1 % відносно 2013р.), галузях машинобудування (-20,6 % і -30,4 % відповідно), виробництві хімічної продукції (-14,2 % і -28,2 % відповідно). Високий рівень сировинної залежності національної економіки обумовлює низьку якість зростання і обмежує стійкий розвиток внаслідок низької конкурентоспроможності вітчизняного виробника, системне скорочення інвестиційного потенціалу, зниження технологічного рівня промислового виробництва та інноваційної активності, загострення проблем в соціальній сфері. Зокрема, в 2014р. продовжувалося скорочення валового нагромадження основного капіталу (23%), частка інвестицій у структурі ВВП при цьому знизилася і досягла 14,0 % ВВП, що на 2,9 в.п. нижче попереднього року. Прямі іноземні інвестиції в економіку України у 2014 р. скоротилися до 12,2 млрд дол. США (21,0 % відносно 2013 р.) і тільки 2,7 % видатків на капітальні інвестиції було профінансовано за рахунок коштів іноземних інвесторів. Найбільш позитивна динаміка обсягів іноземного інвестування відмічається в Івано-Франківській області, де приріст прямих іноземних інвестицій з початку 2014 р. склав 112,1 млн дол. США або 13,8 %, а зменшення іноземних інвестицій найбільш помітно відбулося у м. Києві, Дніпропетровській і Донецькій областях [4].

Отже, внаслідок погіршення політичної і економічної ситуації у країні, посилення внутрішніх загроз, зниження інвестиційної активності та дефіцита бюджетного фінансування спостерігається скорочення обсягів ВВП і ВРП більшості регіонів України. Слід також відзначити і те, що розгортання воєнного конфлікту в 2014-2015рр значний збиток нанесений підприємствам добувної, хімічної промисловості, гірничо-металургійного комплексу і машинобудування, які являються «локомотивом» відновлення економічного зростання. Крім цього, порушення налагоджених зв'язків «сировина-виробництво-збут» між Донецькою, Луганською та іншими областями країни призвело до загострення проблем промислового комплексу, пов'язаних з високим рівнем матеріалоемістності виробництва, обмеженістю фінансових ресурсів для оновлення матеріально-технічної бази підприємств, скороченням обсягів збуту на внутрішньому ринку внаслідок зменшення попиту на продукцію промислового споживання та інвестиційного призначення [1].

Аналіз Миколаївського регіону показав, що у 2014р. в більшості галузей промисловості випуск продукції зменшився, зокрема, на підприємствах текстильного виробництва – на 29,9%, добувної

промисловості і розроблення кар'єрів – на 14,6%, машинобудування – на 8,5%, металургійного виробництва та з виробництва готових металевих виробів – на 6,1%, з виробництва гумових і пластмасових виробів, будівельних матеріалів – на 6%, у виробництві харчових продуктів і напоїв – на 2,5%. Збільшення обсягу продукції відбулося на підприємствах електроенергетики на 38,2%, але при цьому, виробництво електроенергії на теплових електростанціях знизилось на 18,7%, на гідроелектростанціях – на 10,9%.

В сучасних умовах істотно зростає роль інвестицій, як засобу подолання структурних і відтворювальних диспропорцій в економіці. Але, на жаль, у 2014р на розвиток економіки Миколаївської області спрямовано 3582,9 млн.грн. капітальних інвестицій, що на 32,6% менше ніж у 2013р. При цьому слід пам'ятати, що саме структура і ефективність розміщення інвестицій мають важливе значення для забезпечення економічного зростання. За галузями економіки в області третина загального обсягу інвестицій спрямована в промисловість; 22,9% капітальних інвестицій – у розвиток підприємств транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності; 17% інвестицій – у підприємства сільського, лісового та рибного господарств; 10,3% – у торгівлю та 9,8% – у будівництво. Головним джерелом фінансування інвестицій були власні кошти підприємств та організацій, за рахунок яких освоєно 69,8% всіх інвестицій області. На 17,8 % в 2014 р. порівняно з попереднім періодом скоротився обсяг іноземних інвестицій, найбільш привабливими для яких були промислові підприємства (40,9%), підприємства складського господарства (34,3%), оптова і роздрібна торгівля (11,5%) [6].

Отже, можна зробити висновок, що в сучасних умовах в Україні поки що не сформовано соціально-економічної системи, яка могла б забезпечити перехід країни та її регіонів до стійкого економічного зростання, сприяла б вирішенню соціальних проблем щодо підвищення зайнятості, подолання бідності населення, покращення рівня і якості його життя.

Досвід розвинутих країн показує, що їх економіка ґрунтується на двох складових елементах – на малому бізнесі, який створює конкурентне середовище і забезпечує гнучкість виробництва, та на великих організаційно-господарських структурах, які є стабільними і спроможними реалізувати науково-технічні новачі, що в цілому сприяє економічному зростанню країни. Великі міжгалузеві господарські структури являють інтегровану підсистему, представлену сукупністю фірм, пов'язаних договірними, господарськими, фінансовими, субпідрядними та іншими відносинами та які можуть мати і юридичну залежність між собою (коли створюються дочірні або майнові залежні фірми). Наприклад, господарський блок великої компанії «Дженерал Моторз», в даний час включає приблизно 50 дочірніх фірм, велике число залежних і асоційованих структур, а також близько 45 тис. субпідрядників, з яких принаймні 40% належать до сфери малого бізнесу.

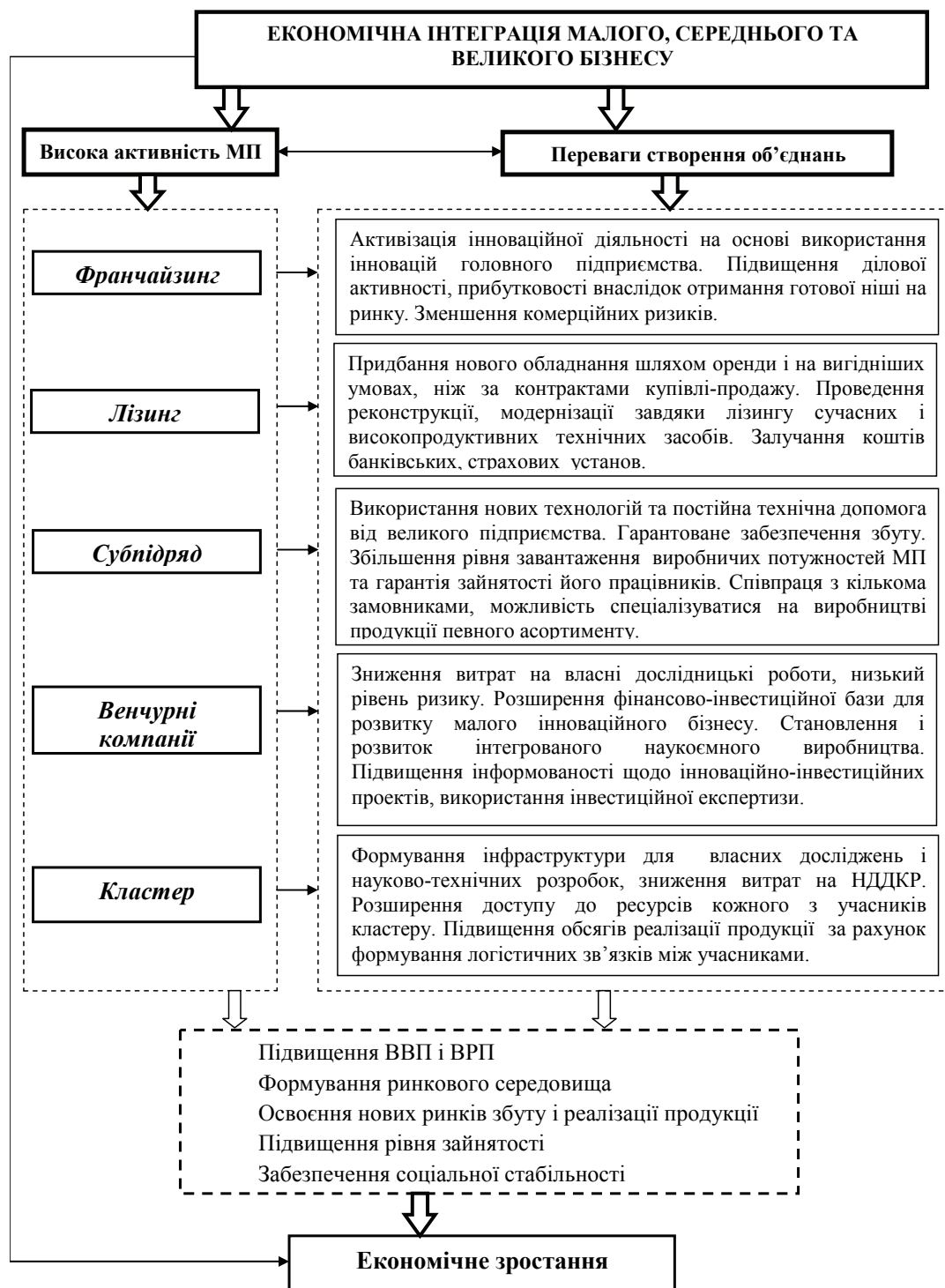

Рис. 1. Доцільність економічної інтеграції малого, середнього та великого бізнесу у забезпеченні економічного зростання

Позитивний ефект спостерігається і в розвитку економік країн ЄС. Як відомо, у країнах ЄС малі підприємства надають 50 % робочих місць і забезпечують майже 40 % обсягу реалізованої продукції, середні підприємства забезпечують зайнятість 17 % працюючого населення і виробляють майже 18 % від загального обсягу реалізованої продукції. Ефективному використанню потенціалу малого та середнього бізнесу сприяла, крім вагомій державної підтримки, широка їх взаємодія із

великими корпораціями, коли малі підприємства виступають в ролі сателітів і забезпечують виконання окремих ланок виробничих процесів, виготовлення дрібносерійної продукції для забезпечення діяльності великих підприємств. Активна участь малих і середніх підприємств у промисловому виробництві характеризують інноваційну спрямованість розвитку підприємницької діяльності в країнах Європейського Союзу [5].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, слід звернути увагу на необхідність розвитку підприємницьких об'єднань у формі франчайзингу, субпідряду, кластерів, лізингу, технопарків та інших об'єднань на основі поєднання науково-технологічного, інноваційного та виробничого потенціалів малого, середнього і великого бізнесу, функціонування яких є не тільки взаємовигідним, але й необхідною умовою економічного зростання країни, що відобразиться у показниках підвищення обсягів ВВП, доходів державного бюджету і доходів населення, розвитку ринкового середовища та освоєнні нових ринків і сприятиме одержанню соціального ефекту у стимулюванні зайнятості, зниженні соціальної напруженості, тощо. Навіть, якщо і частка великого бізнесу постійно збільшується та його вплив на бізнес-середовище і суспільство стає сильнішим, але все ж таки, ефективність діяльності великої компанії визначається її конкурентними перевагами, формування яких залежить від рівня розвитку партнерських взаємовідносин з малим і середнім бізнесом. В свою чергу, малі підприємства від такої співпраці з великими компаніями і середнім бізнесом, можуть мати багато переваг, що обумовлює необхідність і своєчасність процесів інтеграції в сучасних умовах у забезпеченні стійкого економічного зростання (рис. 1).

Слід зазначити, що в сучасних умовах зростання конкуренції саме інноваційна сфера виступає провідним чинником необхідності співробітництва малого і великого підприємництва. Це підтверджується і тим, що серед індикаторів рейтингу глобальної конкурентоспроможності саме показник здатності країни до інновацій є одним з найважливіших. Так, стабільне зниження цього показника в 2014 – 2015 рр. за даними аналітиків Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ), стало одною з причин зниження рейтингу глобальної конкурентоспроможності України на 76 місце [4]. Будучи новаторським за своєю природою, мале підприємництво в значній мірі визначає здатність економіки до інновацій, її інноваційний потенціал, рівень застосування нововведень, а його інтеграція з великим бізнесом в інноваційній сфері служить довгостроковим інтересам їх сталого розвитку за рахунок придбання ними технічних, технологічних та організаційних переваг.

ВИСНОВКИ

Досягнення стійкого економічного зростання, як основи сталого розвитку країни, являється важливим завданням функціонування національної економіки. Мале підприємництво, як важлива її складова, виступає одним із факторів економічного зростання, оскільки воно, оперативно реагуючи на зміни кон'юнктури ринку, надає ринковій економіці необхідної гнучкості, що особливо значення набуває внаслідок прискорення науково-технічного прогресу, швидкої індивідуалізації та диференціації споживчого попиту, розширення номенклатури промислових товарів та послуг. Приймаючи участь у формуванні ринкового конкурентного середовища, мале підприємництво також сприяє розвитку

наукомістких виробництв, забезпечує зайнятість вивільненого із державного сектора населення, а отже воно сприяє підвищенню доходів як населення, так і бюджету за рахунок збільшення кількості осіб, які сплачують податки, та зменшення соціального навантаження на державу. Одним із напрямів активізації використання потенціалу малого підприємства має стати розвиток різних форм підприємницьких об'єднань на основі поєднання науково-технологічного, інноваційного та виробничого потенціалів малого, середнього і великого бізнесу, функціонування яких є не тільки взаємовигідним, але й необхідною умовою економічного зростання країни.

Список використаних джерел

1. Бутенко А.І., Лазарева Є.В., Шлафман Н.Л. Потенціал малого підприємництва в парадигмі сталого розвитку ПРРЕД НАН України. – Одеса, 2012. – 108 с.
2. Герасимчук В.І., Мірошніченко О.В., Онікієнко В.В. Малий та середній бізнес як сфера зайнятості: методологія, аналіз, проблеми розвитку / За ред. В.В. Онікієнка. – К.: УІСД, 2002. – 116 с.
3. Данилишин Б.М., Хвесик М.А., Корецький М.Х., Дацій О.І. Оцінка техніко-економічного стану об'єктів інфраструктури та виробничих фондів України: Монографія. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. – 375 с.
4. Економіка регіонів у 2015 році: нові реалії і можливості в умовах започаткованих реформ: аналіт. доп. / О.В. Шевченко, В.І. Жук, К.Г. Юрченко, О.А. Баталов [та ін.]; за заг. ред Д. І. Олійник. – К.: НІСД, 2015. – 116 с. – (Сер. «Регіональний розвиток», вип. 3)
5. Жаліла Я.А. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні: 36. наук. статей / за ред. Я.А.Жаліла. – К.: Альтерпрес, 2002.
6. Офіційний сайт Державної служби статистики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Потенціал національної промисловості: цілі та механізми ефективного розвитку / [Кіндзерський Ю.В., Якубовський М.М., Галиця І.О. та ін.]; за ред. канд. екон. наук Ю.В. Кіндзерського; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. – К., 2009. – С. 91.
8. The Global Competitiveness Report 2014-2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015>.
9. Черненко С.М. Роль малого підприємництва у створенні інноваційно-конкурентного середовища України в регіональних інноваційних системах / С.М. Черненко // Проблеми економіки – 2012. – № 3 – С. 56-61
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития. / Й. Шумпетер: пер. с немец. В.С. Автономова, М.С. Любского, А.Ю. Чепуренко. – М.: Изво «Прогресс-МОСКВА», 1982. – 455 с.